

It was noted that is traditionally the most productive palette is red – white – black. The least used is gray-green palette. It was shown organic combination of traditional and innovative in the use of color names in literary discourse of the writer.

The further research could be focused on the identifying the specifics of color usage of writer in other works that will complement her characteristic of her individual style.

Key words: *color name, colouristic lexis, lexico-semantic field of colors, literary discourse, Irene Rozdobudko.*

УДК 811.161.2'373

Жила Т. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОГО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості функціонування лексем 'область' та 'район', що входять в систему найменувань адміністративно-територіальних одиниць сучасної України. Простежено семантику та стилістичне використання цих лексем.

Ключові слова: *адміністративно-територіальна одиниця, семантична структура, лексико-семантичне освоєння, офіційна назва.*

У сучасній Українській державі існує поділ на області й райони. Для номінації вищої ланки поділу – області – вживається лексема слов'янського походження *область*, яка з часу фіксації у писемних пам'ятках позначала територію, володіння. У 30-х роках ХХ ст. назва *область* набула спеціального значення і функціонує в офіційній сфері. Ланку нижчого поділу позначають запозиченим словом *район*. Воно відзначається високим ступенем лексико-семантичного освоєння, іменник *район* розширив свою семантичну структуру та функціонує в усіх стилях мови.

За даними етимологічного словника, слово *область* старослов'янського походження і відоме багатьом слов'янським мовам (Фасмер, III, с. 102). Лінгвісти наголошують на етимологічній спорідненості лексем *область* і *власть* [2, с. 98; 3, с. 40]. А. С. Львов аналізує особливості функціонування цих слів у пам'ятках старослов'янської писемності [5, с. 69–71]. Історію розвитку семантики іменника *область* простежила О. С. Копорська. Вона відзначила, що апелятив *область* уживався в давньоруський період зі значеннями «влада, панування», «військо, сила», «церковний і громадський поділ землі», «населення області». Зі значеннями «панування», «поділ землі» слово *область* уживалося й у XVIII ст., проте значення «влада» поступово починає занепадати [4, с. 53–54]. Лексема глибоко вкоренилося на українському мовному ґрунті.

Слово *область* з різними відтінками значення дуже часто трапляється в тексті Києво-Печерського патерика, де позначає як окреме князівство, так і невелику належну комусь територію, напр.: *Князю же гнѣвающюся и укоряющю Никона, и се един от отрокъ, вшед, поведаше, яко Антонию и иже с ним от града сего отходятъ в иную область. Абіе же глагола ему жена его: послушай, господи, и не гнѣвайся. Яко тако же бысть и в странѣ нашей, отъѣхавшем нѣкоя ради вины чръноризцем, и много зло сътворися ихъ ради въ земли той: но блюди, господи, да не тако и въ области твоєї будет* (КПП, с. 34); *И тако пакы блаженный прииде въ манастирь свѣй, яко храбръ, силен, побѣдивъ злыя духы, пакоствующая в области святого. Яко да не въшедь змѣй лукавый плѣнить кого от ученикъ его, тако бѣ оградил вся области манастирския* (КПП, с. 62); *Он же получил санъ, в тайнѣ бываетъ отъметѣникъ Христа и его вѣры и дасть дерзновение Жидам по всеи области Греческаго царства* (КПП, с. 108). У цій пам'ятці засвідчено, що лексеми *земля* та *область*

могли вживатися як синоніми, позначаючи одну й ту ж реалію: ... *дасть Владимировичъ во Киевѣ, тысяцькому же своєму Георгієви, яко отцу предасть область суждальскую* (КПП, с. 5); *И бысть посланъ от Владимира Мономаха в Суждальскую землю* (КПП, с. 5).

У «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» іменник *область* зафіксовано зі значеннями «влада» і «земельне володіння» (ССУМ, II, с. 68–69).

У картотечі «Словника XVI – першої половини XVII ст.» є кілька контекстів з іменником *область* із різними значеннями. На нашу думку, в одному з них слово *область* позначає територіальну одиницю: *И напишѣ къ вѣсѣм областем свои(м) да ... не прїдет въ страны италіискїа* (друга половина XVII ст., Проп. Д., с. 19).

Словом *область* у словнику П. Білецького-Носенка тлумачиться реєстрове *Гетьманщина: Область, подвластная гетману* (Біл.-Нос., с. 97).

Отже, лексема *область* побутувала в літературній мові протягом багатьох століть, до XX ст. вона не функціонувала як офіційне позначення адміністративно-територіальної одиниці, проте семантичні можливості цієї лексеми зумовили в подальшому використання її для номінації новостворених одиниць територіального поділу.

У XX ст., після створення СРСР, у країні скасовувався старий поділ на губернії, повіти, волості і відбувався новий. У науковій літературі відзначено, що обласний поділ спочатку був апробований у Російській Федерації, а потім, 1932 р., запроваджений в Україні [6, с. 145]. Як офіційна назва адміністративно-територіальної одиниці лексема *область* починає вживатися із 30-х років XX ст.: *9 лютого 1932 р. на четвертій позачерговій сесії ВУЦВК дванадцятого скликання ухвалено рішення, згідно з яким на Україні створювалося п'ять областей: Харківська, Київська, Вінницька, Дніпропетровська, Одеська; Кожна область включала райони і міста обласного підпорядкування* (АТУУ, с. 63).

Номен *область* задокументовано текстом Конституції Української РСР: *Органами державної влади в областях ... Української РСР ... є обласні Ради народних депутатів* (Конст. УРСР, ст. 124); *В Українській Радянській Соціалістичній Республіці є області Вінницька, ... Черкаська, ...* (ст. 77).

У «Словнику української мови» лексема *область* зареєстрована з кількома значеннями, із двома з яких лексема функціонує в системі адміністративно-територіальної лексики: 1) частина країни, державної території // у дореволюційній Росії адміністративно-територіальна одиниця, яка за розмірами відповідала губернії; 2) адміністративно-територіальна одиниця в СРСР, що є частиною республіки // адміністративний центр (СУМ, V, с. 520). Натомість у спеціальній науковій літературі подано таке визначення цього терміна: *область – частина території України, що являє собою цілісну в господарському, природно-історичному, етнічному відношеннях територію, яка організована для здійснення ефективного управління і соціально-економічного розвитку, поєднання і репрезентування на державному рівні інтересів адміністративно-територіальних одиниць, що входять до її складу* [6, с. 146].

Як офіційна назва однієї з ланок територіального поділу України іменник *область* функціонує й зараз, що закріплено її Конституцією: *До складу України входять ... Вінницька, Волинська..., Чернівецька, Чернігівська області* (Конст. Укр., ст. 133).

За даними етимологічного словника, іменник *район* був запозичений російською мовою у XIX ст. із французької мови, де він виник від латинського *radius* – «радіус» → «територія з певним радіусом». У XIX ст. слово функціонувало на позначення простору для воєнних чи адміністративних дій (ЕСРМ, с. 350).

Слово *район* на позначення адміністративно-територіальної одиниці почало вживатися з часу виникнення Радянського Союзу, частиною якого стала Україна. У наукових працях із проблем історії адміністративно-територіального поділу відзначено, що на території України був скасований старий територіальний устрій і запроваджувався новий 4-ступеневий: *губернія – округа – район – сільрада*. Райони були утворені на основі колишніх волостей та повітів. Незабаром губернії були ліквідовані, і за новим поділом *центр – район – сільрада* з 1931 року словом *район* позначалася найвища ланка

адміністративного поділу [1, с. 42]. Така система поділу себе не виправдала, тому 1932 р. відновили триступеневу систему адміністративно-територіального устрою, де вищою ланкою визнавалася область, а район зайняв середню, зв'язну позицію. Отже, слово *район*, залежно від позамовних чинників, позначало одиницю різного рівня територіального поділу. В останні тридцять років система районів стабілізувалася. У спеціальній літературі визначено, що *район* – це цілісна складова частина області (переважно з агропромисловим характером економіки), покликана сприяти соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що входять до його складу і представляють їх спільні інтереси [6, с. 147].

У СУМ подано дефініцію, що *район* – це адміністративно-територіальна одиниця в СРСР, яка є складовою частиною республік, країв, областей та великих міст (СУМ, VIII, с. 442).

Сьогодні іменник *район* функціонує як офіційна назва одиниці адміністративно-територіального поділу в Україні. Наприклад, *Черкаську область утворено 7 січня 1954 року. Вона поділяється на 20 адміністративних районів* (ІМСУ Ч, с. 9). Офіційний статус назви *район* закріплено Конституцією України: *Систему адміністративно-територіального устрою України складають ... області, райони, міста, райони в містах* (Конст. Укр., ст. 133). Позначаючи конкретний район у межах області, цей іменник входить до складу словосполучення з відтопонімним прикметником, утвореним від власної назви районного центру, – *Уманський район, Звенигородський район, Христинівський район*.

Матеріал, представлений у «Словнику української мови», свідчить, що лексема *район* має розгалужену семантику. У розмовній мові цим іменником позначають і адміністративний центр територіальної одиниці та керівні установи в ньому. В СУМ це значення паспортизовано цитатами із творів українських письменників: *На Бєєвій горі його наздогнав Прокіп Тетеря, що їхав дрожками в район* (Г. Тютюник). Наведемо приклади з інших творів: *Через три роки викликають у район і кажуть: – Є така думка, щоб призначити вас районним прокурором* (Загреб., Півд. комфорт, с. 49). Крім офіційного найменування адміністративно-територіальної одиниці, слово *район* вживається на позначення частини території, що становить єдине ціле як економічна, промислова, географічна одиниця. У словнику зареєстровано ще значення «місце, простір, у межах якого що-небудь відбувається», «місцевість, що прилягає до чого-небудь або розташована поблизу чогось чи навколо чогось» (СУМ, VIII, с. 442).

Семантичні особливості лексеми *район* у російській мові докладно описані у статті Є. В. Урисон «Мовна картина світу і лексичні запозичення (лексеми *округа* і *район*)». Автор відзначає, що запозичене слово *район* витісняє в російській мові питоме *округа*. Крім офіційного найменування територіальної одиниці адміністративного поділу, лексема *район* позначає територію, яка не має чітких меж і яку виділяють відносно якогось об'єкта, обраного як орієнтир, напр.: *Вони мріють про дачу в районі Звенигорода* [7, с. 80]. Аналогічні приклади вживання цього слова у такій функції є і в українській мові, напр.: *У районі Канева і на південний схід від нього переважають дубово-грабові гаї. У другій половині травня й на початку червня повстання досягло районів Корсуня й Умані* (ІМСУ Ч, с. 10); *Особливо велика кількість нових селищ виникла в ці роки у Донбасі, в районах видобутку вугілля; Форми розселення у вугільних районах ... відповідали величині і характеру розміщення шахт і заводів; Виникли великі скупчення вугільних підприємств у районі Юзівки, Макіївки, Горлівки* (Пітюренко, с. 39).

Далі автор статті звертає увагу на те, що район може виділятися і безвідносно до якогось орієнтиру, що підтверджує такими прикладами: *престижний район; вони живуть у тихому зеленому районі* [7, с. 81]. Такі самі сполуки можливі і в українській мові.

Є. В. Урисон робить висновок, що запозичене слово *район* добре «вписалося» в лексичну систему російської мови. Високим ступенем лексико-семантичного освоєння характеризується цей іменник і в українській мові, і може персоніфікуватися, напр.: *Культпохідники розпочали продаж книжок, що їх за місяць район узявся розповсюдити серед селян* (Хвильовий, с. 364); *Наш район*

мусить колективізуватися до першого травня (Хвильовий, с. 364); *А тепер, коли навколо Все пірне в глибокий сон, Стильна діва радіолу Витягає на балкон. А до того гарно грає! Аж гуде увесь район* (П. Глазовий // ЛУ, 23.12.04, с. 8). Іменник *район* може набувати значення «влада»: *А ваш район сповіщав заводи про цю небезпеку* (Хвильовий, с. 381).

Ознакою засвоєння іншомовного слова *район* є також розгалужене словотвірне гніздо: прикметник *районний*, дієслово *районувати* – «робити поділ певної території на райони», *районування* (СУМ, VI, с. 443); на його основі творяться складні слова: *райком, райво, райцентр, райрада* тощо.

Лексеми *область* і *район* – конституційно закріплені назви одиниць сучасного адміністративного поділу в Україні, вони іменують визначену і чітко окреслену територію, на позначення конкретної одиниці вживаються із власною назвою, активно функціонують в сучасній українській мові.

Перелік умовних скорочень назв джерел

АТУУ	Адміністративно-територіальний устрій України: довідник / А. І. Жежера та ін. – К., 2005. – 789 с.
Загреб., Півд. комфорт	Загребельний П. А. Південний комфорт / П. А. Загребельний. – К.: Радянський письменник, 1988. – 302 с.
ІМСУ Ч	Історія міст і сіл УРСР: В 26 томах. Черкаська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 788 с.
Конст. Укр.	Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
Конст. УРСР	Конституція (основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: Прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. – К.: Вид-во політичної л-ри, 1979. – 69 с.
КПП	Абрамович Д. І. Києво-Печерський патерик. Репринтне видання / Д. І. Абрамович. – К.: Час, 1991. – 280 с.
ЛУ	газета «Літературна Україна».
Пітюренко	Пітюренко Ю. І. Розвиток міст і міське розселення в Українській РСР (Особливості розвитку і розміщення, типологія, територіальні системи і перспективи) / Ю. І. Пітюренко – К., 1972. – 187 с.
Хвильовий	Хвильовий М. Г. Твори: у 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2: Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи / упоряд. М.Г. Жулинського, П. І. Майдаченка. – 925 с.

Перелік умовних скорочень назв лексикографічних праць

Біл.-Нос.	Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / підг. до вид. В. В. Німчука. – К.: Наукова думка, 1966. – 423 с.
ЕСРМ	Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка / Г. П. Цыганенко. – К.: Радянська школа, 1989. – 511 с.
ССУМ	Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. – К.: Наукова думка, 1977–1978. – Т. 1–2.
СУМ XVI–XVII	Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / НАНУ. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994–2005. – Вип. 1–12.
СУМ	Словник української мови / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
Фасмер	Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М.: Прогресс, 1964–1973. – Т. 1–4.

Список використаної літератури

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія і сучасність / за заг. ред. В. Яцуби. – К., 2002. – 270 с.
2. Історична граматики української мови / О. П. Безпалько та ін. – К.: Радянська школа, 1962. – 512 с.
3. Історична граматики української мови / М. А. Жовтобрюх та ін. – К.: Вища школа, 1980. – 319 с.
4. Копорская Е. С. Семантическая история славянизмов в русском литературном языке нового времени / Е. С. Копорская. – М.: Наука, 1988. – 233 с.

Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – Випуск дев'ятий. – 2015 р.

5. Львов А. С. Очерки по лексике памятников старославянской письменности / А. С. Львов. – М.: Наука, 1966. – 320 с.
6. Ткачук П. Адміністративно-територіальний устрій України: досвід і уроки / П. Ткачук // Місцеве самоврядування. – 1998. – № 5–7. – С. 141–151.
7. Урысон Е. В. Языковая картина мира и лексические заимствования (лексемы *округа* и *район*) / Е. В. Урысон // Вопросы языкознания. – 1999. – № 6. – С. 79–82.

Жила Т. И. Функционирование лексем для обозначения единиц современного административно-территориального деления в Украине

Аннотация

В статье рассмотрены особенности функционирования лексем 'область' и 'район' входящих в систему наименований административно-территориальных единиц современной Украины. Прослежено семантику и стилистическое использование этих лексем.

Ключевые слова: административно-территориальная единица, семантическая структура, лексико-семантическое освоение, официальное название.

Zhyla T. I. The functioning of the names of units of the administrative-territorial division of modern Ukraine

Summary

The peculiarities of functioning of lexis 'region' and 'district' which are included to the system of names of administrative-territorial units of modern Ukraine are considered in the article.

The lexeme of Slavic origin region is used for nomination of senior division – region – which used to indicate territory, ownership since the fixation in written monuments. In the 30 years of the twentieth century a name region has acquired a special significance and operates in the formal sector. Noun region functions nowadays and it is enshrined in the Constitution.

The link of lower division is denoted by loanwords district. It's characterized by a high degree of lexical-semantic development, a noun district has expanded its semantic structure and functioning in all styles of language. Nowadays a noun district is functioned as an official name of the unit of administrative-territorial division of Ukraine. Investigated lexemes for nominating specific units are used with proper names, they are functioning actively in the modern Ukrainian language. The semantics and stylistic use of these lexemes are also traced.

Key words: administrative unit, semantic structure, lexical-semantic development, official name.

УДК 070

Завальнюк Л. В.,
викладач кафедри мовознавства
Вінницького національного технічного університету
E-mail: lusikooo@rambler.ru

ЕПІТЕТНІ СТРУКТУРИ В ЖАНРОВОМУ РОЗМАЇТТІ ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

У статті зроблено спробу схарактеризувати жанри газетно-журнальної публіцистики, порівняти думки мовознавців щодо теорії класифікацій жанрів періодичних видань. Також сконцентровано увагу на вживанні епітетних конструкцій в українських журналах та газетах. Встановлено, що проаналізовані епітетні структури мають здатність до формування лексико-семантичних полів та груп.

Ключові слова: інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні жанри періодики, епітет, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група.

Газетно-журнальна публіцистика сьогодення є оперативною та інформаційно місткою. Вона має свої окремі жанри, які поєднують ці ознаки. Жанри періодичної преси – це складна структура, компоненти якої об'єднані за певними ознаками. Жанрова система публіцистики й літератури